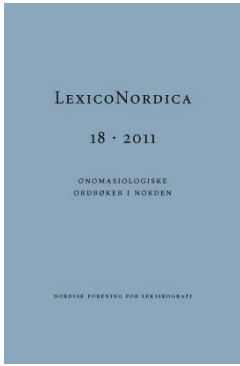

LexicoNordica

Titel:	Hvad hedder det på dansk? Polske studerendes brug af ordbøger mellem polsk og dansk	
Forfatter:	Marcin Overgaard Ptaszynski, Mikołaj Sobkowiak & Patrick Leroyer	
Kilde:	LexicoNordica 18, 2011, s. 227-248	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Hvad hedder det på dansk? Polske studerendes brug af ordbøger mellem polsk og dansk¹

Marcin Overgaard Ptaszynski, Mikołaj Sobkowiak & Patrick Leroyer

The paper is a research study into how Polish students of Danish use dictionaries when translating from Polish into Danish and when writing texts in Danish. The methodology of the study relies on three assumptions: (1) the distinction between subjective and objective information needs, (2) the impact of educational level on lexicographic behaviour, (3) the differences in terms of users' needs and their satisfaction during translation and free text production. By combining various data generating and gathering methods, the study provides an insight into differences between both kinds of needs. It uncovers the dictionary users' objective needs and examines how their subjective needs are satisfied, i.e. which dictionaries are consulted, for what purposes, what determines their choice, and how useful they are.

1. Indledning: behov for ordbøger mellem polsk og dansk

I 2010 udkom anden udgave af Jan A. Nowaks *Polsk-Dansk Ordbog* (herefter PDO), der med sine ca. 70.000 opslagsord er den største ordbog mellem dansk og polsk. Det giver anledning til at kigge nærmere på leksikografi mellem de to sprog. I betragtning af at interessen for polsk i Danmark og for dansk i Polen slet ikke kan måles med interessen for store europæiske sprog – først og fremmest engelsk, tysk og fransk – ser udbuddet af ordbøger med dansk og polsk imponerende ud. Ikke alene findes der flere almenordbøger

¹ Vi vil gerne takke Thomas Mathiasen fra Adam Mickiewicz Universitet i Poznań for hjælp med at gennemføre undersøgelsen.

(f.eks. Sørensen og Widding 1989, Frank-Oborzyńska 2008, Ste-mann 2008, Nowak 2010, Kuciewicz (uden årstal)) og fagordbø-ger (f.eks. Okoniewski 1999), men også grammatik-opslagsbøger (f.eks. Rajnik 1999), parlører (f.eks. Michalska og Król 2007), ord-lister integreret i lærebogssystemer (f.eks. Bostrup og Sochańska 2006) og en billedordbog (Schothuis og Helbo (uden årstal)). Fæl-les for alle de nævnte værker er, at de kun forekommer i papirud-gave (dog kan parlørerne være ledsaget af cd'er med lydoptagelser af indholdet). Egentlige elektroniske ordbøger mellem dansk og polsk hører stadigvæk fremtiden til.

Men hvem har overhovedet brug for dansk-polske ordbøger? Ud over turister, polsk arbejdskraft i Danmark (håndværkere og medicinsk personale) og danske forretningsfolk i Polen er der en stor, stabil gruppe potentielle ordbogsbrugere i begge lande: folk som vil lære dansk eller polsk på en systematisk måde. I skrivende stund er der to universiteter i Polen, hvor man kan læse dansk som hovedfag (i Poznań og Gdańsk) og to (i Wrocław og Warsza-awa), hvor systematisk undervisning i dansk tilbydes inden for an-dre studieretninger (hhv. som led i tyskstudiet og som et valgfrit sprogkursus). Det anslås, at omkring 150 polske studerende lærer dansk som fremmedsprog nu, og at flere hundrede har afsluttet deres uddannelse som cand.mag. i dansk siden 1975. I Danmark kan man læse polsk som hovedfag på Københavns Universitet. Derudover findes der en række sprogskoler i begge lande, som ud-byder undervisning i dansk hhv. polsk.

Frem for at undersøge, hvad der findes på markedet af ord-bøger med dansk og polsk, og hvem der kunne have gavn af dem, har vi undersøgt, hvilke (typer af) ordbøger, der rent faktisk bliver anvendt, og om de er passende til deres formål. Vi fokuserer på én type ordbogsbrugere og på to typer situationer, hvori brugerne oplever informationsbehov: polske studerende med dansk som hovedfag og deres brug af ordbøger i forbindelse med oversættelse fra polsk til dansk og ved fri tekstproduktion på dansk.

Vores undersøgelse har tre mål. Det første er at afklare de behov, der opstår i forbindelse med oversættelse og fri tekstproduktion. Det andet er at skabe indsigt i, hvilke (typer af) ordbøger der anvendes for at løse informationsproblemer, hvorfor dette sker og med hvilket resultat; særlig fokus er rettet mod PDO i sammenligning med andre ordbøger. Det tredje og sidste mål er at bidrage til den metodologiske udvikling af leksikografiske brugerundersøgelser (jf. Tarp 2008). Dette har vi forsøgt at gøre ved at udvikle og anvende en ny metode. Metoden er kendetegnet ved kombinationen af fire dataindsamlingsmetoder – spørgeskemaer, protokoller, interviews og tekstretning – og ved samkøring af resultaterne. Vi tager udgangspunkt i brugernes behov og valg af ordbøger snarere end i tilstedeværelsen og præsentationen af specifikke datatyper i konkrete ordbøger.

Afslutningsvis efterlyser vi mere omfattende leksikografiske brugerundersøgelser, der ved at reproducere samme metode kunne generere endnu flere resultater.

2. Undersøgelsens baggrund, design og metode

2.1. Baggrund

Selv om traditionen for at udforske anvendelse af ordbøger er næsten hundrede år gammel (Lew 2011:1), er langt de fleste leksikografiske undersøgelser blevet gennemført i de seneste tre årtier. En systematisk, kritisk oversigt af 200 undersøgelser for perioden 1962-2006 bringes i Welker (2010). Forskningsemnet synes også at være meget populært for tiden. Et af de seneste hæfter af *International Journal of Lexicography* (24.1) er et temahæfte, som udelukkende beskæftiger sig med brugerundersøgelser. Emnet har også tiltrukket sig nordiske leksikografer opmærksomhed. Undersøgelser af ordbogsbrug udgjorde temasektionen i *LexicoNordica* 15,

og de forekommer med jævne mellemrum i rapporter fra NFL-konferencer.

Mange leksikografiske brugerundersøgelser beskæftiger sig med anvendelse af ordbøger ved tekstproduktion, og hertil regner man ofte også ordbogsbrug ved oversættelse. Her kan nævnes bl.a. Varantola (1998) og Nord (2002). Tono (2001:33ff.) omtaler 11 studier i ordbogsbrug ved tekstproduktion på fremmedsprog (herunder oversættelse til fremmedsprog) og sammenfatter deres konklusioner og de anvendte metoder. Efter vores mening er det ikke særlig hensigtsmæssigt at inkludere oversættelse og tekstproduktion i samme kategori og dermed antage, at de behov for information, der opstår i de to situationer, er ens. Begge situationer indebærer tekstproduktion, men oversættelse er mere kompleks, da den også forudsætter reception af den originale tekst. Desuden er produktionen af teksten på målsproget ikke fri, men afhængig af kildetekstens indhold og struktur. De to situationer kan dermed afføde forskellige leksikografiske behov. Denne hypotese er indbygget i funktionsteoriens rammer, jf. Tarp (2006). Vi har søgt nye veje og har undersøgt ordbogsbrug både ved oversættelse og ved fri tekstproduktion på fremmedsprog, hos samme informanter og i de samme omgivelser. Os bekendt findes der ingen andre undersøgelser af denne art.

Vi har ladet os inspirere af flere studier. Et af formålene med vores undersøgelse har været at finde frem til brugernes valg af konkrete (typer af) ordbøger i forbindelse med konkrete aktiviteter. Dette har også været tilfældet hos f.eks. Nord (2002), Varantola (1998), Frankenberg-Garcia (2005) og Pilke (2008). Til forskel fra Pilke har vi ikke brugt spørgeskemaer for at udvinde denne information, da metoden ikke er særlig egnet til kvalitativ forskning. Lige som Varantola og Frankenberg-Garcia anvendte vi protokoller,² men for at få maksimalt udbytte supplerede vi dem

2 I modsætning til Varantola og Frankenberg-Garcia, som anvendte mundtlige protokoller, har vi valgt at anvende skriftlige protokoller.

med interviews. En kombination af protokoller og interviews med udvalgte informanter blev også anvendt af Duvå og Laursen (1994), men dér blev interviewene først foretaget to uger efter den afsluttede aktivitet. Vi gjorde det straks efter, så aktiviteterne var i frisk erindring.

Varantola (1998), Duvå og Laursen (1994) og Frankenberg-Garcia (2005) anvender alle protokoller for at samle data om, hvad der nøjagtigt giver anledning til ordbogskonsultation. Det gjorde vi også, men både spørgsmålenes udformning i vores protokoller og muligheden for at besvare dem er forskellige fra, hvad man ser i protokollerne brugt i de nævnte studier. I Varantolas undersøgelse blev informanterne efter hver konsultation spurgt om, hvorfor de havde slået et bestemt ord op, og svaret skulle vælges blandt 3 på forhånd fastsatte svarmuligheder: "du kender ikke ækvivalenten på målsproget", "du tror, du kender ækvivalenten på målsproget, men du vil tjekke det" og "du har brug for anden hjælp til at bruge ækvivalenten på målsproget – vær specifik, om muligt" (Varantola 1998:182). Et lukket sæt af svarmuligheder foreligger ikke i Duvå og Laursens protokoller (1994:58), men "manglende ækvivalent på spansk" anføres som et eksempel på et problem. Informanterne i denne undersøgelse blev også bedt om at specificere, hvad der havde voldt dem problemer med oversættelsen (Duvå og Laursen 1994:249), men det præsenterede uddrag fra en protokol viser, at problemfeltet kun blev udfyldt ved at anføre de(t) konkrete ord, der var problematisk(e). Vi synes, at man ved at angive eller antyde svarmuligheder i høj grad risikerer at påvirke svarene, så vi valgte at give vores informanter frie muligheder til at forklare, hvad deres problemer var. Dette var tilsyneladende også, hvad Frankenberg-Garcia havde gjort, da det relevante felt i hendes protokol kun hedder "hvad forsøgte du at finde ud af?" (2005:338). Vi har dog ikke set eksempler på de svar, som hendes informanter angav. Dermed kan vi heller ikke udelukke, at svarene ikke blev givet ud fra de problemkategorier, som præsenteres i omtalen af undersøgelsens

resultater, som f.eks. “at finde ækvivalent på målsproget” eller “at tjekke stavemåden”.

Ved planlægningen af undersøgelsen har vi forsøgt at tage højde for den hidtidige kritik af videnskabelige brugerundersøgelser. Der findes en lang række kritiske analyser af specifikke studier (f.eks. Humblé 2001) og af metodevalg generelt (f.eks. Tono 2001, Tarp 2008 og Welker 2010). Vi har på flere punkter holdt os til Tarp (2008), da hans kritik – os bekendt – er den eneste, som er forankret i en sammenhængende leksikografisk teori.

2.2. Design

Da vores studium handler om brugernes informationsbehov og den måde, hvorpå disse bliver tilfredsstillet ved hjælp af ordbøger, har vi designet undersøgelsen med udgangspunkt i den leksikografiske funktionsteori, som sætter brugerne og deres behov i centrum. Vi følger således Tarps anbefaling om, at “undersøgelser af ordbogsbrug (...) ikke kun bør dreje sig om, **hvordan** man bruger en ordbog, men også om **hvem** brugerne er, **hvor**, **hvornår** og **hvorfor** de bruger ordbøger, og med **hvilket** resultat” (2008:9).

I henhold til Tarp (2008:23-27) har vi for det første valgt at lave en kvalitativ undersøgelse, dog med den modifikation, at vi bringer udvalgte kvantitative data for at tydeliggøre de kvalitative iagttagelser. Vi er nemlig enige med Tarp i, at rent kvantitative undersøgelser, som udgør det overvejende flertal af alle publicerede undersøgelser, synes at hvile på et tvivlsomt statistisk grundlag og dermed at have begrænset relevans for den fortsatte udvikling af den leksikografiske teori. For det andet har vi fokuseret på den konkrete brugssituation snarere end på bestemte datatyper. Med andre ord har vi sat fokus på, hvorfor brugerne benytter sig af et konkret opslagsværk, og hvad de får ud af det, snarere end hvilke data, de tjekker. For det tredje har vi kombineret forskellige datagenereringsmetoder. Vi har anvendt spørgeskemaer for at af-

dække brugerprofilen og dernæst brugt både skriftlige protokoller og dybdeinterviews for at undersøge selve ordbogsbrugen. Retningen af informanternes tekster blev brugt for at afdække de behov, som ikke blev erkendt af informanterne under selve skriveprocessen. Ved at rette fokus både på brugssituationen, på brugeradfærd og på resultatet af aktiviteterne har vi forsøgt at afdække brugernes subjektive såvel som objektive behov.

Vores første skridt var at finde frem til vores informanter og de typer af situationer, hvori de ville få brug for ordbøger. Vores valg af polske studerende med dansk som hovedfag ved Adam Mickiewicz Universitet i Poznań (AMU) og af oversættelse og tekstproduktion har vi truffet af flere grunde. For det første er brugere af denne type i kraft af deres uddannelse beskæftiget på fuld tid med systematisk sprogtilegnelse over en årrække. For det andet har det givet os mulighed for at inddele dem i tre forskellige grupper, der hver især befinder sig på forskellige trin i uddannelsesforløbet. For det tredje ligner de ekstra-leksikografiske situationer, som danner udgangspunkt for vores undersøgelse, de situationer, som vores informanter oplever i deres uddannelse. Dermed er der tale om en undersøgelse af adfærdsmønstre, som er naturlige og ikke er specielt konstrueret til projektets formål. Undersøgelsen bestod af fire faser, hvori der genereredes og indsamledes data om:

1. Brugerprofiler (spørgeskemaer)
2. Brugerbehov under selve testen: oversættelse og tekstproduktion (skriftlige protokoller)
3. Brugernes valg af ordbøger (post-test-interviews)
4. Brugernes produktion (evaluering ved opgaveretning)

De 19 deltagere har vi inddelt i tre brugerprofiler – herefter kaldt BP1, BP2 og BP3 – ud fra antagelsen om, at viden om ordbøger og deres brug forøges i løbet af brugerens uddannelsesforløb:

IKKE-TEMATISKE BIDRAG

1. BP1-informanter (8 deltagere) har læst dansk i 1 til 2 år,
2. BP2-informanter (4 deltagere) i 2 til 4 år og
3. BP3-informanter (7 deltagere) i min. 4 år.

Hver informantgruppe fik udleveret en kort, ikke-faglig tekst, som de skulle oversætte fra polsk til dansk. Efterfølgende skulle de hver især forfatte en kort, ikke-faglig tekst på dansk. Under opgaveløsningen skulle informanterne udfylde en protokol. Et uddrag fra protokol præsenteres i figur 1:³

Nr.	Hvad er grunden til, at du griber til et hjælpemiddel?	Det anvendte hjælpemiddel	Har du fundet den information, du søgte? (JA/NEJ)?	Var det nemt at finde informationen? (JA/NEJ) (Hvis NEJ, hvorfor?)
1.	Jeg ved ikke, hvad "królówać" hedder på dansk	Słownik MINIMUM	nej	Ordet "królówać" findes ikke
2.	Jeg ved ikke, hvad "już" hedder på dansk	ditto	ja	ja
3.	Jeg ved ikke, hvad "dostać" hedder på dansk	ditto	ja	ja
...
12.	Hvordan gradbøjer man den danske ækvivalent af adverbiet "chętnie"?	ditto	nej	I tillegget til ordbogen står der intet om adverbier (selv om andre ordklasser bliver omtalt)
...

Figur 1: Uddrag fra protokol anvendt ved oversættelse fra polsk til dansk.

Som det tydeligt fremgår af protokollen, registrerer vi ikke, hvilke data folk søger efter, men hvilket problem der er årsag til ordbogs-konsultationen.

Forud for undersøgelsen blev vores informanter orienteret om undersøgelsens design og formål, og de blev bedt om at medbringe alle de hjælpemidler, som de mente, de ville få brug for.

Undersøgelsen bygger også på en antagelse om, at PDO ville blive foretrukket, hvis brugerne fik adgang til den. Derfor fik halvdelen af informanterne i hver gruppe udleveret et eksemplar af ordbogen. Vi gjorde dog informanterne opmærksomme på, at de ikke var forpligtet til at bruge PDO.

³ Undersøgelsens metasprog er polsk. Al gengivelse af både vores materiale og informanternes data præsenteres her i vores egen oversættelse til dansk.

Efter løsningen af oversættelses- og tekstproduktionsopgaverne deltog fire informanter fra hver gruppe, hvoraf to havde haft adgang til PDO, i et interview. Interviewene er opbygget af to sæt åbne spørgsmål, der går på valg af ordbøger i forbindelse med (1) oversættelsen og (2) tekstproduktionen. De, der havde adgang til PDO, fik yderligere et par spørgsmål (se figur 2):

Spørgsmål:
1. Ud fra din protokol kan vi se, at du har brugt følgende hjælpemidler ved oversættelsen af den udleverede tekst fra polsk til dansk. Hvorfor anvendte du netop disse hjælpemidler?
2. Er der noget, som du ville tilføje eller ændre i de hjælpemidler, du har brugt? Hvad og hvorfor?
3. Har du yderligere kommentarer vedrørende de hjælpemidler, du har brugt ved oversættelsen fra polsk til dansk?
4. Ved oversættelsen fra polsk til dansk havde du mulighed for at anvende Jan Nowaks <i>Polsk-dansk Ordbog</i> . Har du benyttet denne mulighed? Hvorfor?
5. Mener du, at <i>Polsk-dansk Ordbog</i> er et godt hjælpemiddel for dig, når det gælder oversættelse fra polsk til dansk? Hvorfor?
6. Synes du, at <i>Polsk-dansk Ordbog</i> er bedre/værre end de andre hjælpemidler, du har anvendt ved oversættelsen fra polsk til dansk? Hvorfor?

Figur 2: Uddrag fra et interview vedrørende præferencer for brugen af ordbøger.

2.3. Metode: objektive vs. subjektive behov

Den tredje og sidste hypotese, som vores undersøgelse bygger på, er, at man metodologisk bør skelne mellem afklaring af subjektive og objektive informationsbehov (Tarp 2008). Subjektive behov er de behov, som brugeren selv erkender i den ekstraleksikografiske situation og forsøger at tilfredsstille. Objektive behov er alle de behov, der opstår i en given situation, uanset om brugeren erkender dem eller ej. Protokollerne og interviewene har vi brugt til at registrere brugernes erkendte, dvs. subjektive, behov. Opgaveretningen har vi til gengæld brugt til at søge de faktiske, dvs. objektive behov afdækket. Vores kombinerede metode har klart påvist, at bl.a. behovet for at finde danske ækvivalenter i mange tilfælde er blevet overset. Dette gælder faktisk for alle vores informanter.

3. Analyse af undersøgelsens resultater

I det følgende præsenterer vi resultaterne af vores undersøgelse. Da der er overlap i mange resultater for både oversættelse og tekstproduktion, har vi valgt at bringe disse samlet. Til gengæld har vi udarbejdet en særskilt præsentation af de resultater, der er afhængige af opgavetype.

3.1. Informationsbehov

Det er næppe overraskende, at det behov, der i langt de fleste tilfælde gælder, er behovet for at finde passende danske ækvivalenter til polske ord og udtryk. Behovet erkendes af samtlige informanter. Imidlertid viser vores opgaveretning, at behovet ikke blev opdaget i alle de tilfælde, hvor det opstod. Dette bekræfter, at det er nødvendigt at skelne mellem subjektive og objektive behov. Opgaveretningen viser også, at den hyppigste fejltype er forkert valg af ækvivalent. Dette taler naturligvis for udarbejdelse af nye, pålidelige bilingvale ordbøger mellem polsk og dansk.

Selv om behovet for andre informationskategorier (stavning, genus, pluralisformer, præpositionsforbindelser og verbernes bøjningsformer) kun forekommer sporadisk, kan dette registreres hos de fleste af vores informanter. Bilingvale ordbøger bør derfor også yde hjælp til dette.

3.2. Valg af ordbøger

Alle vores informanter bruger bilingvale ordbøger, for det meste mellem polsk og dansk og mellem dansk og engelsk samt, dog mindre hyppigt, mellem dansk og tysk og polsk og engelsk. Kun én monolingval ordbog blev brugt, og det var *Nudansk Ordbogs* elektroniske udgave (herefter NuDO-e). Tabel 1 viser det samlede antal opslag i de forskellige slags ordbøger for hver opgavetype.

ordbogstype	antal opslag	
	over-sættelse	tekst-produktion
bilingval: polsk-dansk/dansk-polsk	96	34
bilingval: engelsk-dansk/dansk-engelsk	35	21
bilingval: tysk-dansk/dansk-tysk	7	5
bilingval: polsk-engelsk	1	0
monolingval: NuDO-e	29	21
andet	2	2
kombineret	18	5

Tabel 1: Antal opslag i forskellige ordbogstyper i forhold til opgavetype.

Tabel 2 relaterer valg af ordbøger til brugerprofilerne:

ordbogstype	antal opslag		
	BP1	BP2	BP3
bilingval: polsk-dansk/dansk-polsk	74	32	24
bilingval: engelsk-dansk/dansk-engelsk	22	14	20
bilingval: tysk-dansk/dansk-tysk	11	0	1
bilingval: polsk-engelsk	0	0	1
monolingval: NuDO-e	0	0	50
andet	0	2	2
kombineret	1	3	19

Tabel 2: Antal opslag i forskellige ordbogstyper i forhold til brugerprofil.

Det viser sig, at brugeradfærden påvirkes af uddannelsestrinet: Jo højere trin, jo mindre tilbøjelig er man til udelukkende at bruge bilingvale ordbøger. BP1-informanterne bruger udelukkende bi-

lingvale ordbøger, helst med dansk og polsk. Det samme gør flere BP2-informanter, idet især PDO er en af de foretrukne ordbøger. Informanterne på højeste trin (BP3) benytter sig derimod hyppigt af den monolingvale NuDO-e, især for at løse problemer med grammatiske og morfologiske oplysninger og med stavning. Valget af monolingvale resurser bekræfter delvis, hvad andre forskere har fundet frem til. At mere sprogligt (og dermed også mere leksikografisk) bevidste brugere vælger monolingvale ordbøger oftere end brugere med lavere sproglig bevidsthed bekræftes bl.a. af Lew (2004).

BP3-informanterne udskiller sig igen ved systematisk at inddrage brug af bilingvale ordbøger med engelsk. Disse ordbøger bliver brugt næsten lige så hyppigt som ordbøger mellem dansk og polsk. Dette skyldes, ifølge informanterne selv, mangel på gode ordbøger til at oversætte direkte fra polsk. Nogle informanter har simpelt hen vænnet sig til at oversætte via et tredje sprog.

Tilgængeligheden – enten på universitetets bibliotek eller i ens private samling – havde også betydning for informanternes valg af ordbøger. Dette gjaldt for det meste bilingvale ordbøger med engelsk, tysk og polsk. Manglende adgang til konkrete ordbøger blev tit nævnt som grunden til, at informanterne ikke havde medbragt dem til undersøgelsen. Dette vedrørte for det meste PDO (som kun én af informanterne ejer, og som biblioteket kun har til læsesalsbrug) samt internetressurser, især DDO, KorpusDK og sproget.dk, som flere informanter mente, at de ville have brugt, hvis de havde haft adgang til dem.

Enkelte informanter angav derudover en række tekniske årsager til, at de brugte de pågældende ordbøger, heriblandt handyness (“ordbogen er lille og dermed nem at bære rundt på”), layout og elektronisk format.

3.3. De anvendte ordbøgers brugbarhed

Ideelle ordbøger findes der næppe nogen af. Dette gælder, uanset hvilke og hvor mange ordbøger man har valgt for at løse et konkret problem. Kun få af vores informanter har fundet brugbare løsninger på alle de problemer, de selv har opdaget (to ved oversættelse og fem ved fri tekstproduktion). Her har uddannelsestrinet, især for oversættelse, igen betydning for, hvor godt de er i stand til både at vælge den rigtige ordbog og få deres informationsbehov dækket. Jo større sprogbevidsthed, jo flere løsninger kunne man finde på sine problemer, og jo oftere viste løsningerne sig at være korrekte. Dette gjaldt, uanset hvilket hjælpemiddel man benyttede sig af.

De fleste fejl relateret til ordbogsbrug, som vi har registreret ved at samkøre data fra protokollerne og fra opgaveretningen, skyldes forkert valg af ækvivalent. Dette problem kan der være flere forklaringer på. Der kan være tale om, at den rigtige ækvivalent ikke findes i det pågældende opslagsværk, eller at informanten ikke har været i stand til at vælge rigtigt blandt flere angivne ækvivalenter. Hvis oversættelsen foregår via et tredje sprog, kan der også være tale om manglende kundskaber i dette sprog.

Forsøg på at dække andre informationsbehov (stavning, genus, bøjningsformer af substantiver og verber) viste sig ikke at volde nævneværdige problemer. Vores undersøgelse peger på, at det kan være vanskeligt at finde frem til de rigtige kollokationer og præpositionsforbindelser. Vores datamateriale er dog for spinkelt til at belyse problematikken.

Informanterne havde flere forslag til ændringer i de ordbøger, de brugte. De fleste ville have ordbøgerne udvidet. Dette betyder tilføjelse af opslagsord, ordforbindelser, eksempler på opslagsordenes kontekstbrug (især til de små bilingvale ordbøger med polsk, men det sidstnævnte gjaldt også PDO). Ellers var der forslag om tilføjelse af flere grammatiske og morfologiske data (for det meste genus samt substantivernes pluralisformer, verbernes

datidsformer og participiale former samt adjektivernes og adverbiernes gradbøjningsformer) og et enkelt ønske om en elektronisk udgave af PDO. En af informanterne ville også supplere NuDO-e med data fra internetressurser.

3.4. PDO's påvirkning af brugeradfærd

Som tidligere nævnt fik halvdelen af informanterne udleveret PDO. Ved begge opgaver har ordbogen klart haft indvirkning på brugeradfærden i alle informantgrupperne. Hos BP3-informanterne var ordbogen den eneste mellem dansk og polsk, som de valgte at bruge. PDO blev dog brugt i mindre omfang end hos de tilsvarende BP1- og BP2-informanter.

Mange informanter anfører, at de har brugt PDO, fordi ordbogen er stor (dvs. har mange opslagsord). Det er derfor ikke overraskende, at ordbogen næsten udelukkende blev brugt til at finde danske ækvivalenter til polske ord. Til dette formål synes den at være ganske god, især for brugere på de højere uddannelsestrin. I de allerfleste tilfælde var informanterne i stand til at finde en ækvivalent, der var anvendelig i den pågældende kontekst. Vores objektive og subjektive målinger viser dog, at PDO hverken er markant bedre eller dårligere end de andre ordbøger, som blev anvendt til at løse samme problem.

3.5. Oversættelse og fri tekstproduktion – forskelle i brugeradfærd

Overordnet set ligner de typer informationsbehov, der opstår ved fri tekstproduktion, de typer behov, som opstår under oversættelsen. Alle informanterne greb til ordbøger, hovedsageligt fordi de ikke kendte de danske ord til at udtrykke de ideer, som de havde formuleret på polsk. Dette bekræfter, at fri tekstproduktion på fremmedsprog ofte indebærer en skjult oversættelsesfase (jf.

Hausmann og Werner 1991:2741). Opgaveretningen viser dog, at behovet opstår betydeligt sjældnere end ved oversættelse (vi har registreret det i alt 140 gange ved tekstproduktion og 296 gange ved oversættelse). Analyser af protokollerne peger i samme retning. Samlede antal foretagne opslag viser, at behovet for en ækvivalent kun blev erkendt 55 gange ved tekstproduktion mod hele 121 gange ved oversættelse. Dette bekræftes af informanternes udsagn om, at de ved fri tekstproduktion hovedsageligt benytter sig af det ordforråd, de kender i forvejen. Det er tankevækkende, at antallet af opslag falder ved tekstproduktion, også set i lyset af at de frit producerede tekster uden undtagelse var markant længere end oversættelserne. Man kunne nemlig forvente, at en længere tekst vil medføre flere ordbogsopslag.

På trods af at de typer informationsbehov, som forekommer ved fri tekstproduktion, i høj grad overlapper med de typer behov, som opstår ved oversættelse, er der væsentlige forskelle i den grad, de bliver erkendt af informanterne. Generelt er erkendelsesgraden meget lav ved tekstproduktion. Bortset fra behovet for at finde et passende dansk ord – hvad hedder det på dansk? – blev behovene kun sjældent opdaget af informanterne. Endvidere, mens evnen til at erkende egne behov synes at stige med uddannelsestrinet i forbindelse med oversættelse, kunne vi slet ikke observere samme tendens ved fri tekstproduktion. Dette forhold bør efter vores mening indgå i fremtidig leksikografisk teoridannelse og praksis. Der er ingen tvivl om, at de behov, som opstår sjældent, men hos mange brugere inden for en bestemt brugerprofil, bør kunne dækkes ved hjælp af passende ordbøger. Spørgsmålet er så, hvad leksikografen skal stille op med de behov, som kun sjældent erkendes, men som ikke desto mindre er helt centrale i den pågældende type situation. Man kan nok lave en behovstilpasset ordbog, men det er svært at argumentere for, at brugere ville gribe til den, medmindre de opdager, at de rent faktisk har behov for den.

Vi ville gerne finde ud af, hvad årsagen til det markant lavere

IKKE-TEMATISKE BIDRAG

opslagsantal ved fri tekstproduktion kunne være. Vi spurgte alle de interviewede informanter om det. Alle svarene var ens. Informanterne mente, at det skyldtes, at de ved fri tekstproduktion udtrykte deres egne tanker, og at de derfor kunne udtrykke sig, som de havde lyst til. Dette skyldes naturligvis, at de bruger de ord og vendinger, som de i forvejen kender og er fortrolige med. Det fører automatisk til færre tilfælde af opslag. Denne antagelse står lidt i modsætning til dataene fra protokollerne, hvor mangel på en passende ækvivalent blev angivet som den hyppigste årsag til, at informanterne brugte ordbøgerne.

Selv om ordbøgerne blev brugt markant sjældnere ved tekstproduktion end ved oversættelse, skete det med bedre resultater. I Tabel 3 viser vi det samlede antal opslag foretaget ved begge opgaver og anfører, hvor mange der var vellykkede (dvs. informanten har fundet frem til løsningen på sit problem). Disse data, samlet fra protokollerne, har vi suppleret med data fra opgaveretningen, hvorved vi afdækkede, hvor mange af de fundne løsninger der var brugbare (dvs. om den fundne information passede til formålet, idet det blev brugt rigtigt i teksten).

	oversættelse	tekstproduktion
antal opslag	181	87
heraf vellykkede	151 (83,4%)	78 (89,7%)
heraf brugbare	117 (64,6%)	62 (71,3%)

Tabel 3: Udbytte af ordbogsbrug i forhold til opgave.

De samlede tal viser en generel forskel på oversættelse og fri tekstproduktion, men skjuler en anden vigtig faktor, nemlig at antallet af vellykkede og brugbare opslag varierer med uddannelsestrinnet i højere grad ved oversættelse end ved fri tekstproduktion. Tabel 4 viser, hvordan de samlede resultater fordeler sig på de tre brugerprofiler:

	oversættelse			tekstproduktion		
	BP1	BP2	BP3	BP1	BP2	BP3
antal opslag	76	33	72	28	13	46
heraf vellykkede	57 (75,0%)	24 (72,0%)	70 (97,2%)	23 (82,1%)	12 (92,3%)	43 (93,5%)
heraf brugbare	38 (50,0%)	21 (63,6%)	58 (80,6%)	19 (67,9%)	10 (76,9%)	33 (71,7%)

Tabel 4: Udbytte af ordbogsbrug i forhold til opgave og brugerprofil.

Tallene viser, at jo højere uddannelsestrin er, jo bedre udbytte får man af at bruge ordbøgerne; dog er disse forskelle ikke så tydelige ved fri tekstproduktion som ved oversættelse. Samme tendens gælder erkendelsen af egne informationsbehov. BP3-informanter erkender deres behov langt hyppigere ved oversættelse end ved tekstproduktion.

4. Slutbemærkninger

Formålet med denne artikel var at afdække de polske universitetsstuderendes ordbogsbrug ved oversættelse fra polsk til dansk og fri tekstproduktion på dansk. Vi valgte ikke at præsentere vores subjektive vurdering af en række ordbøger mellem polsk og dansk, men besluttede i stedet at gennemføre en empirisk undersøgelse af de to situationer, hvor nogle af disse ordbøger ville blive taget i brug.

Objektivt set synes de ordbøger, der blev brugt, ikke at passe særlig godt til brugernes behov. Vores undersøgelse, især opgaveretningen, påviser, at alle informanterne har begået en del sproglige fejl. Nogle af disse fejl hidrører fra manglende sprogkompetence generelt. Imidlertid kan mange fejl spores tilbage til de anvendte ordbøgers kvalitet (eller mangel på samme) – her kan der være tale om både deciderede fejl og mangler i ordbogen, og om brugerens utilstrækkelige evne til at benytte den. Informanternes subjektive

vurdering af ordbøgernes kvalitet peger i samme retning. De er nemlig også selv klar over, at de ordbøger, de har valgt at bruge, ikke yder den optimale hjælp.

Undersøgelsen bekræfter til fulde, at det er en hvad-hedder-det-på-dansk-tankegang, som styrer informanternes leksikografiske adfærd, ikke bare ved oversættelse, men også ved fri tekstproduktion. Derfor er det næppe overraskende, at informanterne langt hen ad vejen i deres studieførløb foretrækker at bruge bilingvale ordbøger (dog ikke på øverste trin i uddannelsesforløbet). Det undrer os ikke, at de informanter, som fik udleveret et eksemplar af PDO, brugte den flittigt – ordbogen indeholder nemlig langt flere opslagsord end alle andre ordbøger mellem dansk og polsk til sammen. Desværre indeholder den næsten ingen af de øvrige datakategorier, som vores informanter havde brug for ved oversættelse til dansk eller ved fri tekstproduktion på dansk, først og fremmest genusangivelser, substantivernes pluralisformer, verbernes og adjektivernes bøjningsformer. Tilgangen til data vedrørende stavning af danske ord eller præpositionsforbindelser synes at være ret besværlig, da det først er nødvendigt at finde det rigtige polske opslagsord (og håbe på, at det pågældende danske ord eller udtryk angives). For at løse problemer vedrørende denne slags sproglige data valgte nogle brugere at benytte sig af en monolingval ordbog, men det har vi, som allerede nævnt, kun observeret på øverste uddannelsestrin.

Det utilstrækkelige udbud af pålidelige og funktionelle ordbøger mellem dansk og polsk har også andre konsekvenser. Der anvendes ordbøger mellem dansk og hhv. engelsk eller tysk. Dette fører til, at det mest udbredte informationsbehov ved oversættelse og tekstproduktion, nemlig behovet for at finde en dansk ækvivalent til et polsk ord, ikke altid kan tilfredsstilles, fordi informanterne ikke er fuldt fortrolige med det pågældende tredjესprog. Derudover er disse ordbøger normalt konciperet til danske brugere, hvilket betyder, at nogle data vedrørende danske ord, så som genus og bøjningsendelser af substantiver, ikke forefindes.

Vores leksikografiske iagttagelser stammer fra en eksplorativ undersøgelse og må dermed betragtes som foreløbige observationer. Vi ser frem til mere omfattende brugerundersøgelser, hvor datagenerering og samkøring af forskellige dataindsamlingsmetoder kan kaste mere lys over relationerne mellem objektive og subjektive informationsbehov og dermed underbygge vores resultater eller udfordre dem. Systematiske brugerstudier af de leksikografisk relevante aspekter af oversættelse og af fri tekstproduktion på fremmedsprog vil forhåbentlig kaste endnu mere lys over forskelle og ligheder i de to situationer og bidrage til at generere ny praktisk og teoretisk viden om tekstproduktionsprocesser i et interlingvalt perspektiv.

Litteratur

Ordbøger og øvrige opslagsværker

- Bostrup, Lise og Bogusława Sochańska 2006: *Aktivt dansk. Język duński dla początkujących, gramatyka i słownictwo*. København: Alfabet.
- Frank-Oborzyńska, Elżbieta 1970: *Słownik minimum duńsko-polski i polsko-duński* (1. udgave; 7. udgave i 2008). Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Kuciewicz, Magdalena (uden årstal): *Słownik polsko-duński i duńsko-polski*. Kraków: Level Trading.
- Michalska, Urszula og Maja Król 2007: *Rozmówki polsko-duńskie*. Warszawa: Kram.
- NuDO-e = Christian Becker-Christensen (red.) 2010: *Politikens Nudansk Ordbog* (21. udgave, med cd-rom). København: Politikens Forlag.
- Okoniewski, Grzegorz 1999: *Dansk-Polsk Juridisk-Merkantil Ordbog*. København: Gads Forlag.

IKKE-TEMATISKE BIDRAG

- PDO = Jan Nowak 2010: *Polsk-Dansk Ordbog* (2. udgave). København: Gyldendal.
- Rajnik, Eugeniusz 1999: *Gramatyka języka duńskiego*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Schothuis, Teresa Jaskólska og Erik Helbo (uden årstal): *Duński od podstaw, część 1. Polsk Billedordbog, del 1*. Dąbrowa Górnicza: Wydawnictwo Granpok System.
- Stemann, Ingeborg 2008: *Polsk-Dansk, Dansk-Polsk Ordbog* (14. oplag, uændret optryk fra 1939 og 1949). København: Jørgen Paludans Forlag.
- Sørensen, Wanda Strange og Lilly Widding 1989: *Dansk-Polsk Ordbog* (1. udgave; 7. oplag i 2009). Herning: Special-Pædagogisk Forlag.

Anden litteratur

- Duvå, Grete og Anne Lise Laursen 1994: Translation and LSP Lexicography. I: Burkhard Schaefer og Henning Bergenholtz (red.): *Fachlexikographie. Fachwissen und seine Repräsentation in Wörterbüchern*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 247-268.
- Frankenberg-Garcia, Ana 2005: A Peek into What Today's Language Learners as Researchers Actually Do. I: *International Journal of Lexicography* 18.3, 335-355.
- Hausmann, Franz Josef og Reinhold Otto Werner 1991: Spezifische Bauteile und Strukturen zweisprachiger Wörterbücher: eine Übersicht. I: Franz Josef Hausmann, Oskar Reichmann, Herbert Ernst Wiegand og Ladislav Zgusta (red.): *Wörterbücher/Dictionaries/Dictionnaires. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie [...]*. Berlin / New York: Walter de Gruyter, 2729-2769.
- Humblé, Philippe 2001: *Dictionaries and Language Learners*. Frankfurt am Main: Haag und Herchen.

- Lew, Robert 2004: *Which Dictionary for Whom? Receptive Use of Bilingual, Monolingual and Semi-bilingual Dictionaries by Polish Learners of English*. Pozna : Motivex.
- Lew, Robert 2011: Studies in Dictionary Use: Recent developments. I: *International Journal of Lexicography* 24.1, 1-4.
- Nord, Britta 2002: *Hilfsmittel beim Übersetzen. Eine empirische Studie zum Rechercheverhalten professioneller Übersetzer*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Pilke, Nina 2008: Ordboksanvändning hos blivande språkexperter och hos professionella översättare. I: *LexicoNordica* 15, 135-153.
- Tarp, Sven 2006: *Leksikografien i grænselandet mellem viden og ikke-viden. Generel leksikografisk teori med særlig henblik på lærerleksikografi*. Doktorafhandling. Århus: Center for Leksikografi.
- Tarp, Sven 2008: Kan brugerundersøgelser overhovedet afdække brugernes leksikografiske behov? I: *LexicoNordica* 15, 5-32.
- Tono, Yukio 2001: *Research on Dictionary Use in the Context of Foreign Language Learning (Lexicographica Series Maior 106)*. Tübingen: Niemeyer.
- Varantola, Krista 1998: Translators and Their Use of Dictionaries: User Needs and User Habits. I: Beryl T. Sue Atkins (red.): *Using Dictionaries: Studies of Dictionary Use by Language Learners and Translators*. Tübingen: Niemeyer, 179-192.

Internethenvisninger

- DDO = *Den Danske Ordbog. Moderne dansk sprog*. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. <http://ordnet.dk/ddo/> (april 2011).
- KorpusDK = *KorpusDK. Sproget i brug*. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. <http://ordnet.dk/korpusdk> (april 2011).
- Sproget.dk = *Sproget.dk. Indgangen til det danske sprog*. <http://sproget.dk/> (april 2011).

IKKE-TEMATISKE BIDRAG

Welker, Herbert Andreas 2010: *Dictionary Use: A General Survey of Empirical Studies*. Brasília. http://www.let.unb.br/hawelker/dictionary_use_research.pdf (april 2011).

Marcin Overgaard
Ptaszynski
adjunkt, ph.d.
Center for Leksikografi
Aarhus Universitet
Fuglesangs Allé 4
DK-8210 Aarhus V
maop@asb.dk

Mikołaj Sobkowiak
adjunkt, ph.d.
Katedra Skandyna-
wistyki
Uniwersytet im. Adama
Mickiewicza
al. Niepodległości 4
PL-61-874 Poznań
miksobko@amu.edu.pl

Patrick Leroyer
lektor, ph.d.
Center for Leksikografi
Aarhus Universitet
Fuglesangs Allé 4
DK-8210 Aarhus V
pl@asb.dk